

ARTS

TYPOGRAPHY IN GRAPHIC DESIGN - HOW TEACHING FONTS SHAPES STUDENTS' PROFESSIONAL SKILLS

Kukhar H.

*Senior Lecturer, Department of Design
King Danylo University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3305-4246>*

ТИПОГРАФІКА В ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ - ЯК НАВЧАННЯ ШРИФТАМ ФОРМУЄ ПРОФЕСІЙНІ НАВИЧКИ СТУДЕНТІВ

Кухар Г.М.

*Старший викладач кафедри дизайну
ЗВО «Університет Короля Данила»
Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3305-4246>
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17738483>*

Abstract

The article analyzes the process of developing students' practical skills in the study of fonts and typography, and defines their role in the development of visual thinking and professional competencies of designers. It summarizes the principles of teaching typography and recommendations for improving the educational process in modern design education.

Анотація

У статті проаналізовано процес формування практичних навичок студентів у вивченні шрифтів і типографіки, визначено їх роль у розвитку візуального мислення та професійних компетентностей дизайнерів. Узагальнено принципи викладання типографіки та рекомендації щодо вдосконалення навчального процесу в сучасній дизайнерській освіті.

Keywords: typography, graphic design, font, design education, visual thinking.

Ключові слова: шрифт, типографіка, графема, гліф, вічко, форма, леттеринг, рубрикація.

У сучасному графічному дизайні типографіка є не лише естетичним елементом, а й потужним засобом комунікації. Правильний вибір шрифту, його композиція та поєднання шрифтових елементів з графічними відіграють ключову роль у створенні ефективних візуальних рішень. Водночас навчання типографіці залишається недостатньо структурованим у багатьох освітніх програмах, що може впливати на формування професійних навичок майбутніх дизайнерів.

Вивчення шрифтів сприяє розвитку візуального мислення, уваги до деталей, здатності працювати з текстовою інформацією та створювати гармонійні композиції. Оволодіння основами типографіки дає змогу студентам впевнено працювати в різних сферах дизайну – від айдентики до вебдизайну та видавничої справи.

Головними завданнями дослідження є аналіз теоретичних засад та практичних навичок типографіки та її ролі у графічному дизайні, дослідження основних принципів викладання типографіки у навчальних програмах, визначення впливів типографіки на розвиток візуального мислення та дизайнерських навичок студентів, оцінка використання цифрових інструментів у навчанні

шрифтознавства, рекомендації щодо вдосконалення навчального процесу з типографіки у дизайнерській освіті.

Графічний дизайн є однією з найбільш динамічних сфер сучасного візуального мистецтва, що охоплює широкий спектр медіа та технологій. Одним із ключових елементів графічного дизайну є типографіка – мистецтво та наука оформлення тексту, яке впливає на сприйняття інформації та загальну естетику візуальних рішень.

Правильне володіння типографікою дозволяє дизайнеру створювати ефективні та гармонійні композиції, що відповідають потребам комунікації. Проте, попри її важливість, навчання типографіці у вищих навчальних закладах часто залишається другорядним у порівнянні з іншими дисциплінами графічного дизайну. Це може призводити до недостатнього розуміння принципів роботи зі шрифтом у майбутніх фахівців. Саме тому вивчення курсу «Шрифти і типографіка» є основою професійної підготовки графічних дизайнерів.

Для якісного засвоєння курсу є необхідність як в теоретичній підготовці, так і в формуванні практичних навичок. Практична підготовка потребує логічної структури для послідовного вивчення будови шрифтів, їх емоційного вираження, образності, асоціацій, застосування текстових блоків та

заголовкових елементів. Велике значення для розуміння шрифту, як системи, має ручне виконання шрифтових елементів та знаків. При створенні ескізів і макетів для типографічних завдань різного призначення, розробці авторських шрифтів чи окремих шрифтових композицій, а також у процесі леттерингу особливо важливим є володіння навичками рукописного письма. Це необхідно не лише з практичної, а й з історичної та технологічної точок зору.

Слов'янські та латинські системи каліграфічного письма традиційно виконувалися інструментами з тупим зрізом. До появи верстатного друку всі тексти створювалися вручну – писалися від руки або висікалися на поверхнях. З часом техніки урізноманітнилися, проте генетичний зв'язок між рукописною традицією, друкованими формами та сучасними цифровими технологіями ніколи не зникав. Вивчення найкращих зразків історичних і сучасних рукописних шрифтів допомагає розвивати практичні навички, формує відчуття гармонії, композиційної рівноваги, ритму, симетрії та пропорцій.

Практичні роботи студенти виконують на щільному креслярському, дизайнерському або художньому папері з гладкою, не фактурною поверхнею. Вибір паперу враховує його масу, товщину, механічні властивості, колір, гладкість і здатність вбирати матеріал.

Для написання шрифтових вправ і композицій використовують різні інструменти, що дають широкий спектр виразних засобів: ширококінцеві й круглокінцеві пера, гострі та прямі пера, пензлі різних розмірів, сучасні брашпени. У пошуках нестандартних творчих рішень застосовують навіть підручні матеріали. Серед основних і додаткових художніх засобів – водорозчинні та водостійкі чорнила, акварель, гуаш, а також природні й синтетичні барвники. Крім того, використовуються лінери, кольорові ручки, олівці, акварельні маркери як основні інструменти або для створення градієнтів, тіней, плавних тонових переходів. У процесі роботи важливими є поєднання ручних технік виконання шрифтів та цифрових технологій. Працювати над шрифтами можна на графічних планшетах, а при створенні авторського шрифту застосовують графічні програми Type, FontCreator, FontForge та ін.

Окремий напрям експериментів – застосування художніх технік: аплікації, колажу, створення об'ємних літер із пластиліну, піску, кави, природних чи інших матеріалів, а також використання фотографічних елементів. Такий широкий вибір матеріалів та інструментів відкриває безмежні можливості для створення унікальних авторських шрифтових композицій.

Вивчення шрифтів варто розпочинати з дослідження історичних зразків – практичної роботи, в якій студенти графічно досліджують та аналізують існуючі види шрифтів різних історичних епох, стилістичні особливості шрифтів, їх пропорції, форму графеми, насиченість, виразність, приналежність культурі, репродуктивно відтворюючи їх.

Стилізація – це один із прийомів візуальної організації образного вираження, при якому виявляються найбільш характерні риси предмета і відкидаються непотрібні деталі. Стилізувати можна явища, предмети, об'єкти, суб'єкти та шрифтові елементи, адже шрифт є частиною презентації книги, журналу, плакату, пакування, етикетки, він дуже важливий в брендуванні, оскільки є образним, несе певне емоційно-психологічне навантаження, налаштовує на сприйняття змісту тексту, формує глибокі і стійкі позитивні (чи негативні) асоціації. Поєднання стилістики шрифту і гармонійного, стилізованого під конкретний випадок малюнку, допомагає графічному дизайнеру створювати неповторні авторські образи, які запам'ятовуються.

Об'ємні слова і літери можуть бути як самостійними елементами, так і частиною композиції в цілому. В незалежності від обраного варіанту виготовлення, дизайн залишається основним показником ефективності застосування об'ємних написів. Серед критеріїв правильної об'ємної шрифтової композиції можна виділити кольорову гаму, навколишнє середовище, та, найголовніше – шрифт.

Існує кілька способів виготовлення об'ємних написів, виконання їх з паперу чи картону в практичній роботі дає можливість студентам зрозуміти, як в подальшій професійній діяльності проектувати, наприклад, вивіски, розраховувати матеріал для них, робити розгортки і розкрій матеріалу. Так спосіб розгортки (за принципом моделювання об'ємних геометричних фігур) дозволяє правильно вибрати співвідношення товщини літери до загальної пропорції шрифту. Підходить такий спосіб для прямих рубаних шрифтів.

Натомість спосіб на «ребро» передбачає більшу креативність і динаміку шрифту, застосування різних кольорів для товщини букв і фронтальних елементів, різноманітну стилістику і форму літер.

Ще один спосіб – спосіб на «подушках», передбачає застосування літер без товщини, але вони виходять з поверхні основи на передній план. Дає багато можливостей, роботу з різними кольорами, фактурами.

Рукописні шрифти – важливий елемент сучасного графічного дизайну, один з головних трендів вже кілька років поспіль, акцентний елемент багатьох типографічних рішень в дизайні пакування, плакату, афіші, оформлення книг, журналів, мультимедіа (часто анімований). Завдання студенти виконують постійно впродовж всього семестру, накопичуючи таким чином своєрідний банк ідей, креативних шрифтів, неповторних рішень.

Важливим практичним завданням є дослідження і відтворення української кирилиці та її застосування як бренду України.

Айдентика – це філософія ідентичності. Це те явище, яке допомагає впізнавати, асоціювати, розуміти явище, предмет, дію, компанію, країну, народ чи народність. Шрифт є частиною презентації в брендуванні, але шрифт і сам є брендом для представлення компаній, їх продуктів чи послуг на ринку (набір фірмових гарнітур). Також шрифт

створює надійну сталу асоціацію з носіями мови, яку відображає і успішно презентує країну у міжнародній комунікації разом із сувенірною продукцією, творами мистецтва, музики, спортом [2]. Тобто, шрифт завжди асоціюється з країною.

Головним завданням практичної роботи є створення шрифтової композиції з фрази української пісні, приказки, цитати вірша, висловлювання філософа, політика. При цьому необхідно застосувати відповідний до інтонації, емоційного забарвлення, настрою, призначення думки шрифт, який буде пізнаваною українською кирилицею, що допоможе глядачеві відразу ідентифікувати націю, країну.

У професійній діяльності графічні дизайнери активно використовують шрифтові розробки, створені фахівцями-шрифтовиками. Водночас дизайнери мають глибоко розуміти будову шрифту як цілісної системи – його конструктивну логіку, пропорції елементів, візуальну ритміку та емоційне забарвлення гарнітури [2]. Тому одним із важливих практичних завдань у процесі навчання типографіки є розроблення власного акцидентного шрифту, що поєднує художній пошук із аналітичним розумінням шрифтової форми.

На початковому етапі студентам доцільно створити кілька ескізних варіантів усіх графічних знаків, які потім обговорюються з викладачем з огляду на пізнаваність графем, гармонійність пропорцій і зручність сприйняття. Після вибору оптимальної концепції здійснюється систематизація формоутворювальних елементів шрифту, визначення характерних ознак гарнітури, уточнення спільних пропорцій і співвідношень ширини та висоти для різних груп літер. Наприклад, літери П, Н, И, Й, Ц мають споріднену пропорцію; Т, Е, Ї, Р – власне співвідношення висоти й ширини; А, Л, Д – окрім пропорцій, ще й спільну характерну форму. Округлі літери О, С, Є, Ю повинні мати узгоджену форму, що забезпечує цілісність і гармонію шрифту [3]. У разі використання декоративних елементів або авторських зарубок необхідно дотримуватися їхньої системної повторюваності в усіх знаках, аби досягти єдності та стилістичної послідовності шрифтової композиції.

Створення власного українського кириличного шрифту має особливе значення для дизайнерської практики, адже кількість якісних, емоційно виразних і тематично різноманітних кирилических гарнітур досі обмежена. В умовах, коли веббраузері підтримують лише кілька стандартних «безпечних» шрифтів, розроблення нових авторських гарнітур стає не лише творчим завданням, а й формою професійної самореалізації та збереження авторського права дизайнера.

Слід донести до розуміння студентами і такого поняття, як лєтєринг, адже не завжди шрифт, як система, може забезпечити графічну і емоційну складову об'єкту графічного дизайну. Лєтєринг – це не шрифт, це єдині в своєму роді кілька букв, виготовлєних (намальованих, вирізаних) для конкретної ситуації. Його головна відмінність – акцент на графічну складову: унікальні форми, які поєднуються один з одним в конкретному слові або фразі

[3]. Студенти виконують практичну роботу, «вималюючи» фразу з тематичним малюнком, як цілісну, завершену графічну композицію.

Метод асоціацій належить до євристичних способів формування творчої ідеї та сприяє розвитку асоціативного мислення дизайнера. Його сутність полягає у перетворенні предметних, абстрактних і психологічних асоціацій у графічні пошуки художнього рішення. Цікавим для студентів є завдання практичної роботи – створення шрифтової композиції зі слів-асоціацій, підібраних до заданого поняття. Для цього необхідно визначити 8–10 асоціативних слів, підібрати до кожного з них відповідний шрифт і гармонійно розмістити їх на аркуші з урахуванням законів композиції, кольорознавства та шрифтового дизайну. Важливим є гармонійне поєднання шрифтів, кольорів і форм, що забезпечує цілісність та естетичну виразність роботи. Для посилення художнього ефекту доцільно доповнити композицію невеликими ілюстративними елементами, які підкреслюють асоціативний зміст обраних слів.

Техніка виконання може бути різноманітною: ручна подача із застосуванням акварелі, чорно-білої або кольорової графіки, фарб, кольорових олівців, пастелі, гуаші, аплікацій чи колажу. Такий підхід сприяє розвитку креативного мислення, візуальної культури та індивідуального стилю дизайнера. Розвиток творчої уяви, знаходження нетривіальних шляхів вирішення творчих завдань проєктування, подолання психологічної інерції – ось можливості євристичних методів [5]. Сучасні дизайнери часто користуються найпростішими євристичними прийомами, що базуються на методах аналогії, асоціації, комбінування, інверсії і ін.

Образність в шрифтовій культурі допомагає налагодити комунікацію між виробником та споживачем, автором книги та читачем, підсилює емоційне звучання написаного, налаштовує на сприйняття продукту графічного дизайну. Вибраний образ визначає призначення шрифту. У сучасній друкованій і телерекламі, у сфері мас-медіа шрифтові засоби часто застосовуються дизайнерами для візуалізації образу. У деяких випадках використання акцидентного шрифту є єдиною можливістю прийомом дизайну. Основним завданням акцидентного шрифту є притягнення уваги. Особливість цього шрифту полягає в тому, що утилітарна й естетична функції в реалізації даної задачі практично поєднуються – форма зупиняє увагу, інформація запам'ятовується у свідомості. Кожного року вся група студентів отримує від викладача слова для створення слів-образів. Таким чином на ті самі слова, які можуть мати різне емоційне забарвлення, бути словами омонімами, мати нюансне значення у студентів виникають свої образи, які вони реалізують через форму літер, деяку малюнковість їх елементів, колір, текстуру, деталі.

Декоративна каліграфія – це мистецтво прикрашати книги буквицями з візерунками та малюнками, яке було поширене в монастирях в середні віки в Європі. Велику прописну букву завжди май-

стерно розмальовували і прикрашали фарбами з порошку смарагдів і рубінів і вона була витвором мистецтва і ніколи не повторювалася [3]. Буквиці часто виконували червоною фарбою. Весь подальший текст абзацу писався тільки маленькими буквами. Буквиця є не просто прикрасою твору, але і відображає тему (десь – таємний сенс) роботи. Для роботи графічного дизайнера над дизайном книг (особливо дитячих), журналів, принтів для одягу, в розробці художньої концепції вивісок, при проектуванні сцен, фотозон, в процесі створення бренду, обгортки чи пакування виникає потреба в лаконічному однолітерному тексті, або тексті з літерою-акцентом, яка б моментально налаштовувала глядача/споживача на сприйняття тематики розробки і запам'ятовувалася, створивши необхідну позитивну асоціацію.

Тому студенти отримують завдання практичної роботи – створення літери-образу для будь-якої поліграфічної розробки графічним дизайнером. Створене зображення повинно бути авторським, відповідати темі, відображати емоційний характер літери і проекту. Завдання на створення авторської унікальної буквиці є способом, який дозволяє проявити свій креатив і заглиблюватися в сенси.

Оцифровані авторські графічні, акварельні, живописні роботи, об'ємна і площинна аплікації, ліплення з пластичних матеріалів, фотографії, рукотворні шрифти, леттеринг поруч з креативною ідеєю – основа авторського плакату. Художньо-графічними засобами плакату є єдність стилю, психологія та символізм кольору, шрифтова розбивка, рубрикація тексту, смислове акцентування, формат. На формат слід звернути увагу, бо сучасні носії графічної інформації є матеріальними і нематеріальними. Стандартний формат для плакату – вертикальний, його презентація може відбуватися в приміщенні чи на вулиці (зупинки, сіті-лайти, вітрини). Горизонтальний формат плакату характерний для біл-бордів. Це – матеріальні носії інформації. А от соцмережі, деякі сайти, які є нематеріальними носіями, потребують квадратний формат плакатного видання, особливо це стосується Інстаграму. Завданням для студентів є створення макету соціального плакату – твору, який привертає увагу до складних соціальних питань суспільства через зрозумілі візуальні образи та відповідну типографіку.

Слід зазначити, що важливо донести до студентів тезу, що шрифт – це завжди більше, ніж ми бачимо чи можемо прочитати. Адже це те, що формує асоціації, закріплюється за сприйняттям продукту, книги, постеру чи фільму. Завданням практичної роботи, яке отримують студенти, є створення слова чи фрази вибраного до змісту слова шрифту при допомозі образотворчих чи прикладних засобів – різьблення, вишивки, колажу, скрапбукінгу, аплікації, макетування та ін. із застосуванням фарбування, патинування, різних способів зістарювання поверхні, розпису, декорування.

Формат вибраної роботи залежить від ідеї подачі, а шляхів виконання практичної роботи є два: вибрати цікаву технологію виготовлення і

відповідно до неї підібрати слово, яке б добре сприймалося саме в цій подачі, або першочергово вибрати образ слова, його емоційне навантаження і від цього підібрати максимально ефективну технологію виконання практичної роботи.

Велике значення у візуальній комунікації має принт, в тому числі шрифтовий, бо сучасний споживач потребує особистісного підходу до оздоблення, дизайну та презентації свого бізнесу, громадської діяльності, організації зустрічей, конференцій, фестивалів та ін. в тому числі через одяг, предмети інтер'єру, посуд, а також власного самовираження через унікальний, розроблений лише для нього, шрифтово-графічний принт. Тому одним із завдань для студентів є створення шрифтового принта. Здобувачі отримують завдання створити принт для волонтерів фестивалів ремесел чи етномузики. Для якісного виконання практичної роботи студентам важливо дослідити задану тему, проаналізувати емоційне навантаження, створити ескізи зображень, які максимально розкриють мету діяльності, вибрати гарнітуру шрифту чи запропонувати леттерингову композицію. На етапі затвердженого ескізу вибраний шрифт і графічне зображення повинні бути об'єднані в гармонійну, цікаву композицію, яка швидко сприймається і надовго запам'ятовується. Студенти в цьому завданні мають можливість розробити графічно-шрифтовий принт для одягу волонтерів, організаторів, координаторів фестивалю та створити проект з пропозицією.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що формування практичних навичок студентів у процесі вивчення типографіки є важливою складовою професійної підготовки дизайнерів. Ефективність цього процесу забезпечується поєднанням теоретичного вивчення шрифтів із практичною проектною діяльністю, що сприяє розвитку візуального мислення, естетичного сприйняття та креативності студентів. У результаті аналізу навчальних програм та педагогічного досвіду визначено принципи, які доцільно використовувати у викладанні типографіки: системність, міждисциплінарність, практикоорієнтованість та поступовість. Розроблена модель поетапного засвоєння типографічних знань може бути застосована для вдосконалення освітніх програм у сфері дизайну.

Отримані результати поглиблюють науково-методичне розуміння ролі типографіки у професійному становленні майбутніх дизайнерів і відкривають перспективи для подальших досліджень, спрямованих на розроблення інноваційних технологій навчання у галузі візуальної комунікації.

Список літератури:

1. Арнхейм, Р. Мистецтво і візуальне сприйняття: Психологія творчого бачення. Київ: Основи, 2008. 392 с.
2. Лебедева Т. О. Методика викладання дисциплін графічного дизайну у вищій мистецькій школі. Мистецтвознавчі записки, 2020, №38, С. 112–119.

3. Маккартур, Е. Типографіка: принципи, практика, проєктування. Харків: Віват, 2021.
4. Трофименко, Н. П. Формування візуального мислення у процесі навчання дизайнерів. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв, 2022, №2, С. 56–62.
5. Bringhurst, R. The Elements of Typographic Style. Vancouver: Hartley & Marks, 2013.
6. Lupton, E. Thinking with Type: A Critical Guide for Designers, Writers, Editors, and Students. New York: Princeton Architectural Press, 2014.
7. Frascara, J. Design and Visual Literacy in Education. London: Bloomsbury, 2017.
8. Пастушенко, О. Ю. Інтеграція теорії та практики у професійній підготовці дизайнерів. Педагогіка мистецтва, 2021, №4, С. 25–33.
9. Козак, С. В. Сучасні підходи до формування професійних компетентностей у дизайні. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство, 2023, №48, С. 91–99.